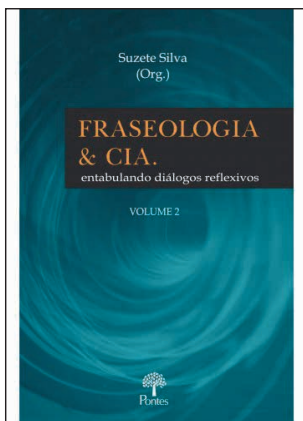

SILVA, Suzete (Org.): *Fraseologia & Cia. Entabulando diálogos reflexivos. Volume 2*. Pontes Editores. ISBN 978-85-7113-726-4; 450 páxinas.

Baixo a coordinación da editora Suzete Silva sae ao prelo o segundo volume de *Fraseologia & Cia. Entabulando diálogos reflexivos*, un libro onde, a través de 18 artigos, podemos afondar en cuestións importantes dos estudos fraseolóxicos, tanto no plano teórico coma no aplicado. O libro mostra os avances que a fraseoloxía ten logrado en Brasil e mostra tamén a relevancia da comunicación entre os estudosos de aquí e alén do Atlántico.

No primeiro artigo, *Gíria, a linguagem dos guetos: a “ovelha negra” da família fraseológica*, a doutora da Universidade de Brasília, Maria Luisa Ortiz Alvarez, céntrase no estudo de certas linguaxes consideradas noutrora marxinais, propias de grupos sociais restrinxidos

e moitas veces catalogados como asociais. Examina a autora as diferenzas entre *argot*, *gíria*, *jargão* (xerga) e *calão* e pasa a centrarse na *gíria*. Traza un percorrido polos distintos dicionarios que en Brasil se teñen ocupado dela en maior ou menor medida, desde o dicionario de José Â. Vieira de Brito de 1903 ata a obra datada en 1988 de Gumercindo Saraiva. En certo sentido hai tantas *gírias* como grupos sociais ou profesionais que son capaces de usalas: dos mozos, dos xornalistas, dos médicos, dos policías etc. A *gíria* pode estar tamén suxeita á moda e tornarse unha linguaxe pasaxeira mais tamén hai fraseoloxía xerada nas *gírias* que pervive e forma xa parte da lingua estándar: neste sentido a autora cita exemplos concretos das músicas de sambistas, como é o caso de Bezerra da Silva. Conclúe o seu estudo dando por sentado que esta linguaxe xa non é a ovelha negra da fraseoloxía. A través do pequeno corpus analizado da actualidade brasileira fica establecido que a *gíria* reflicte tamén a cultura do pobo, preservando así parte substancial da súa identidade. De aí a necesidade de continuar analizando a súa presenza en distintas camadas da sociedade; e de aí tamén, engadimos nós, a conveniencia de conectar estudos neste sentido dunha e doutra banda do Atlántico: a autora cita outros argots americanos, como o lunfardo, e tamén a lingua de xermanía española, pero debemos ampliar o enfoque deste tipo de estudos con outras vellas linguaxes gremiais

européas (as xergas dos Alpes occidentais e as gremiais galegas, por poñer dous casos paradigmáticos).

A continuación, a doutora Cleci Regina Bevilacqua, da Universidade Federal do Rio Grande do Sul, publica *Fraseología especializada: panorama das pesquisas realizadas no Brasil*. Trátase dunha síntese dos avances logrados na Fraseoloxía Especializada, sobre todo no ámbito da terminoloxía e da tradución. Tras expoñer as fontes consultadas (*Google*, libros e revistas, repositorios dixitais de universidades, eventos etc.) e tras estudar as diferentes denominacións especialmente nas áreas antes citadas, a autora chega ás seguintes conclusións básicas: o termo *fraseoloxía especializada* é o hiperónimo que abrangue dous tipos básicos de fraseoloxías, as *colocacións especializadas* e as *estruturas maiores que as colocacións* (fórmulas ou matrices); en canto ás aplicacións do material estudado, hai unha profunda interrelación entre a fraseoloxía e a lingüística de corpus, entre a fraseoloxía e a tradución, e, nunha terceira vertente —inda que se atopou para esta conexión unha menor representatividade—, entre a fraseoloxía e o ensino. O que é innegable é que en Brasil hai unha produción significativa de datos sobre Fraseoloxía Especializada, unha fraseoloxía que debemos cualificar de interdisciplinaria.

No estudo *A presença da natureza nos provérbios crioulo-guineenses* Elza Kiolo Nakayama Nenoki do Couto, da Universidade Federal de Goiás, e Hildo Honório do Couto, da Universidade de Brasília, analizan desde unha perspectiva ecolingüística os ditos e proverbios en crioulo (lingua “de compromiso” entre o portugués e as linguas locais: mandinga, mancaña, pepel etc. de Guinea Bissau). A Ecolingüística, disciplina bastante nova, trata das relacións entre lingua e medio ambiente: ora ben, ao ecolingüista interésanlle sobre todo as interaccións. Se ben as regras da gramática son importantes para garantir o entendemento, elas —afirman os autores— son auxiliares das interaccionais. Tras dedicarlle un espazo á historia da mestizaxe biolóxica e cultural da Guinea Portuguesa, achégase unha listaxe de 46 proverbios crioulos. Vén logo unha análise dalgúns dos seus trazos máis representativos, como a presenza de fórmulas introdutorias do tipo *os anciáns* ou *os bixagós* —etnia guineana— *din...*, fórmula que recorda a galega *como di o verbo antigo*, un trazo este que para os autores patentiza a interaccionalidade dos proverbios vistos. Tamén analizan as concomitancias co refraneiro portugués: así, o número 4, *Praga di buru ka ta subi na seu* ‘praga de burro non chega ao ceo’, é comparado co portugués *zurros de burro não chegam aos céus*, refrán que tamén se documenta en galego (*oracións/orneos/rebuznos de burro non chegan ao ceo*), ao igual que se documentan outros (algúns deles son comúns na península, en galego e en castelán). Hai casos en que a forma difire, por ecolingüística, pola adaptación ao ecosistema africano, mais coexiste entre nós o concepto; é o caso do nº 44, *Lifanti ku nguli kuku, i fiansa na si kadera* ‘o elefante que engole coco confía no seu cu’, que se corresponde co galego *O que traga un óso confianza ten no seu pescozo*. Isto dános idea da histórica interacción cultural peninsular, previa a interacción coas linguas de África. Subliñemos algunha das conclusións: non é a linguaxe —polo menos non só, engadimos nós— a que crea a realidade: é a realidade a que se proxecta na linguaxe. Á importancia da nosa mente (eles falan de *medio ambiente mental*) hai que sumarlle a

do medio ambiente social e a do natural. E a conclusión nuclear: os proverbios crioulos analizados son totalmente ecolóxicos no sentido de que o medio ambiente do país está ben representado neles.

En *A(s) forma(s) canónica(s) dos idiomatismos em dicionários monolíngues e bilingues do português e do espanhol*, Tatiana Helena Carvalho Rios-Ferreira, da Universidade Estadual de Londrina, presenta un novo método para rexistrar os fraseoloxismos nos dicionarios. Pon o foco de atención primeiramente nun dos principais problemas inherentes ao labor proposto: os límites, a delimitación da estrutura dun fraseoloxismo ou *idiomatismo*. A continuación expón o núcleo do traballo: 22 fraseoloxismos do portugués e os seus equivalentes en español presentados en forma de fichas. Un dos logros destacados é a integración de variantes observadas nos dicionarios, tanto para o portugués como para o español. Porén, ao noso ver, falta unha información importante, a relativa ao rexistro. Poñamos por caso o nº 20, *rio(s) de dinheiro*, cuxa correspondencia en español é *pasta gansa*. A frase en español está bastante marcada: implica un uso coloquial e/ou xuvenil e é pouco apropiada para un uso formal. Non habería problema, talvez, en ofrecer nestes casos dúas solucións, cada unha coa súa marca. Para un rexistro non marcado, podíamos usar en español *ríos de diñeiro*, ben documentado nos corpus (48 casos no DAVIES, 8 no CORPES, 3 no CREA, 1 no CORDE). Abriríamos outra posibilidade se na formulación da estrutura deramos cabida ao verbo: (*ter*) *ríos de dinheiro* equivalería perfectamente en determinados contextos ao español *nadar en la abundancia* (en el español de América: *nadar en oro*). Outro caso difícil ofrécenolo o nº 5: *farinha do mesmo saco / cortados por el mismo patrón*. A frase en español pode usarse con implicacións neutras, non negativas. Para aquelas implicacións claramente negativas se cadra fálle mellor a correspondencia con *lobos de la misma camada* ou *tal para cual*. O tema fica aberto. As nosas observacións non lle restan valor ao modelo restrinxido proposto pola autora, que nos permite seguir reflexionando sobre a mellor forma de rexistrar a fraseoloxía bilingüe nos dicionarios.

No seguinte artigo, *Um conto, dois enunciadores: “Cem anos de perdão”, de Clarice Lispector*, Norma S. Goldstein, da Universidade de São Paulo, xustifica a escolla desa frase, *cem anos de perdón*, no relato da recoñecida escritora brasileira. Consciente de que ese fraseoloxismo se produce por acurtamento ou implicación do refrán, de discutible moralidade, *Ladrão que rouba ladrão tem cem anos de perdão* —da mesma maneira que ocorre con outros refráns, como por exemplo, *nunca es tarde*, implicación ben documentada no CREA con 14 casos dun total de 50 concorrencias, a implicación *cem anos de perdón* tamén se documenta nos corpus da Academia, pero en menor medida—, a profesora Goldstein analiza con detemento o xogo da enunciación no conto, empezando polas formas verbais, marcadores básicos, seguindo polos desdobramentos da narradora —a adulta e a meniña—, e conforme se perciben dúas enunciadoras, obsérvase a presenza de dous planos cronolóxicos, o da narrativa e o da memoria. Así, a través da análise pormenorizada da enunciación, chégase á total comprensión e pertinencia dese fraseoloxismo orixinado nun proverbio popular no relato de Clarice Lispector.

Na entrega das profesoras Rosemarie Selma Monteiro-Plantin, da Universidade Federal do Ceará, Maria João Marçalo, da Universidade de Évora, e Ana María Díaz-Ferrero, da

Universidade de Granada, *Crenças e superstições em português: entrelaçando fraseologia e cultura*, preséntase unha interesante contribución de expresións (fraseoloxismos ou non) relacionadas co campo semántico das crenzas e superstições en portugués, europeo e do Brasil. Distinguen as autoras primeiramente entre *crenza* e *superstición*, establecendo unha clasificación entre as do ben e as do mal, para logo reflexionar sobre cales expresións poden ser caracterizadas como fraseoloxismos. Seguidamente, e tras citar as fontes principais, presentan o corpus estruturado por epígrafes: *objetos, mulher, mãe, somatismos, fenômenos da natureza* etc. Dúas son as observacións pertinentes, ao noso modo de ver. Unha compete a algúns refráns sobre a muller que aparecen mesturados no corpus (por exemplo, *A mula que faz “im” e a mulher que sabe latim, raras vezes têm bom fim*): non entran na categoría de crenzas ou superstições senón que responden a unha ideoloxía de poder patriarcal. A outra refírese á expresión *corpo fechado*, que as autoras non dubidan en relacionar coa etnografía e cultura africanas. É un aserto discutible, toda vez que en galego subsiste a crenza ancestral do *corpo aberto* (en que entran espíritos e pode ser posuído). É inevitable ter presente o substrato cultural común —diacronicamente falando— na xeración da lingua galego-portuguesa. *Corpo fechado* pode analizarse como unha frase complementaria —a outra cara da moeda— de *corpo aberto*. Con todo, xulgamos o artigo sumamente rico e prometedor, en canto que deixa abertas as portas da ampliación e interacción con outras linguas e culturas atlántico-europeas.

En *Humor e enunciados proverbiais*, Sírio Possenti, da Universidade Estadual de Campinas, analiza unha serie de frases máis ou menos célebres (unha delas, a de Disraeli, por exemplo, presenta en español, 1610 concorrencias en *Google*) sobre o matrimonio, todas caracterizadas por dous trazos: teñen autor e resultan humorísticas, controvertidas e/ou irrisorias. As frases seleccionadas son emitidas desde o punto de vista masculino e feminino; nese sentido preocupouse o doutor Possenti de que houbese un certo equilibrio na valoración do outro sexo. Tamén hai unha serie de enunciados con valoración negativa tanto para a institución como para os dous participantes. No seu estudo, o autor establece unha certa comparanza entre este tipo de frases e os proverbios e pregúntase ata que punto poden formar parte da fraseoloxía, cuestión esta para nós sumamente interesante, digna de futuros estudos: no dominio cultural hispano todos usamos algunha vez citas literarias ou de autor a modo de fraseoloxismos (*con la iglesia/con hacienda hemos topado; crónica de una muerte/guerra, etc. anunciada; el hombre es lobo para el hombre; lo bueno si breve...*). A cuestión fica aberta.

No artigo *Proposta para um dicionário bilingue de colocações verbais Inglês/Português – Português/Inglês*, a profesora Stella E. O. Tagnin, da Universidade de São Paulo, fai un estudo sobre a importancia das colocacións verbais na aprendizaxe dunha lingua estranxeira, no ámbito da tradución e no tratamento lexicográfico. Comeza a autora definindo o que é unha colocación e as partes en que se divide. Logo procede á clasificación, centrándose nas colocacións verbais, as cales, por súa vez, son definidas e clasificadas segundo criterios morfosintácticos. A continuación, fai unha análise, tanto na macro como na microestrutura do dicionario, do tratamento das colocacións nos dicionarios monolingües e bilingües nas dúas linguas, inglés e portugués, e chega á conclusión de

que os dicionarios, os bilingües en particular, raramente ofrecen a información sobre as colocacións verbais de forma sistemática e coherente. Xustifica a importancia de seguir traballando con rigor neste aspecto porque, entre outras razóns, *o aprendiz só vai usar uma expressão idiomática ocasionalmente [...], ao contrário das colocações', das quais fará uso obrigatório e frequente*. Se ben nós concordamos en xeral co exposto neste traballo, non debemos esquecer que non existen fronteiras tallantes entre fraseoloxismos e colocacións. Hai prestixiosos estudosos que integran as colocacións dentro das unidades fraseolóxicas e, de feito, algunhas das estudadas por Tagnin figuran, por exemplo, no dicionario fraseolóxico de Seco et alii (*prestar atención, ganarse la vida* etc.).

Vén a continuación *Unidades paremiológicas em dicionários bilingües: em defesa da definição*, de Claudia Zavaglia, da Universidade Estadual Paulista, onde se defende a importancia das definicións lexicográficas das unidades paremiolóxicas, nas súas macro e microestruturas. Tras examinar os criterios ideais que deberían constatarse nun dicionario bilingüe, a autora centra o seu interese en un en concreto, o que toca aos ítems paremiolóxicos nun dicionario bilingüe italiano-portugués. Examina logo cales son os trazos definitorios do proverbio (unha *combinação gramatical própria*, a rima, certas fórmulas fixas no comezo da sentenza, a preferencia polas estruturas comparativas etc.), para acto seguido analizar rigorosamente como son os proverbios inseridos e definidos no dicionario bilingüe que lle serve de modelo. Conclúe que o tratamento dado aos proverbios é aleatorio, falta sistematización. Argumenta que da mesma maneira que hai, ou tende a haber, unha precisa e sistemática definición dos substantivos, así tamén debe tenderse a perfeccionar neste tipo de dicionarios a definición dos fraseoloxismos en xeral e dos proverbios en particular.

Ana Belén García Benito, da Universidade de Extremadura, Cáceres, mostra en *National Equities portuguesas e fraseologia como ponto de partida para trabalhar conteúdos culturais nas aulas de PLE* como unha imaxe nacional pode ser obxecto de estudo nas clases de portugués como lingua estranxeira utilizando fraseoloxismos de produtos xenuínos *made in Portugal*. Partindo da base de que os coñecementos culturais son fundamentais para interpretar moitas das unidades fraseolóxicas dun país, a autora presenta un corpus fraseolóxico elaborado con *marcadores de identidade* que ela considera claves da cultura e idiosincrasia portuguesa; de entre eles toma como modelo o bacallau e toda a rica fraseoloxía que este produto xerou. Outros *national equities* portugueses posibles serían: o fado, o viño do Porto, o barrete do campesiño alentexano, os pastéis de nata e a *calçada à portuguesa*. A proposta construída arredor do bacallau está ben argumentada e non carece ao noso ver de atractivo. En xeral, os alicerces teóricos do traballo de García Benito son sólidos. O único inconveniente ao que nos poderíamos enfrontar é caermos no clixé simplista e topificador do que é realmente a complexa cultura dun país. Tamén hai unha rica fraseoloxía noutros importantes *marcadores de identidade*, como son a letra de recoñecidos músicos portugueses que beben en fontes distintas do fado ou como a propia literatura portuguesa.

En *¿Qué es la idiomaticidad?*, a profesora Carmen Mellado Blanco, da Universidade de Santiago de Compostela, presenta un estudo sobre ese trazo fraseolóxico básico, a

idiomaticidade (ID). Para unha mellor aproximación ao concepto primeiro establece a distinción entre ID e motivación, unha diferenza non sempre suficientemente posta de manifesto. E seguidamente repasa as fases nos estudos sobre o tema desde os anos 70 (a dominada polo estruturalismo europeo, a desenvolvida pola lingüística cognitiva e a fase actual). Entre as conclusións ás que chega a fraseóloga tras o seu exhaustivo estudo, subliñemos estas: a ID, ao igual que ocorre coa opacidade, é un fenómeno gradual; o criterio de máis peso para valorar se un fraseoloxismo (FR) é idiomático é a percepción de que o seu significado fraseolóxico non é igual á suma dos significados parciais; o grao de ID dos FR depende en gran medida da autonomía semántica dos constituíntes fraseolóxicos; os distintos tipos de desautomatización poden axudar a medir o grao de ID e motivación dos FR. Ao noso ver, o artigo contribúe con rigor a esclarecer un concepto nuclear en fraseoloxía. Permítasenos, ende ben, facer unha precisión: no apartado “elementos únicos”, dentro do capítulo en que fala da opacidade e os seus graos, cataloga como *regionalismo* o FR *tarde piache(s)*: sería talvez se fose orixinado dentro dunha das variantes peninsulares do castelán, como o andaluz ou o canario. Pero non é así: trátase dun préstamo doutra lingua (apartado este, “préstamos doutra lingua” que a propia autora tamén contempla).

A continuación, Luis Alberto Alfaro Echevarría, da Universidade Central Marta Abreu de Las Villas, Cuba, presenta en *Coincidencias fraseolóxicas entre Cuba y Canarias* unha achega sobre aspectos fraseolóxicos esenciais para o coñecemento do vocabulario popular cubano, no marco dun enfoque integral do diasistema español de lingua, e a partir dun estudo comparativo de dúas variantes historicamente relacionadas: a cubana e a canaria. Analiza o autor cales son os esquemas sintáctico-fraseolóxicos de maior produtividade (VERBO + SUST, VERBO + ART + SUST etc.), destacando o uso de estruturas comparativas (algúns dos exemplos achegados neste sentido son sumamente comúns no español peninsular, como por exemplo *más bueno que el pan*, *estar como una tapia*, *estar como una cuba*, e outros parecen claros galeguismos, como *estar mojado como un pollo*, aparentemente calcado sobre o fraseoloxismo universal en Galicia *mollado como un pito*). Establece logo cales son as principais características estilístico-estruturais dos refráns recollidos na zona estudada (a rima, a aliteración, a oposición, a orde lineal etc.), aboando cada apartado resultante cun bo feixe de paremias. O seu estudo leva ao autor a establecer unha serie de trazos que, combinados entre si, permítenlle ofrecer un trazado dialectal, un enclave dentro da illa, na rexión central de Cuba, onde a presenza etnocultural canaria puido ter deixado a súa pegada. Ao noso parecer, este interesante artigo abre a porta, entre outras posibilidades, a estudos sobre galeguismos no español de Cuba.

Seguidamente, Luisa A. Messina Fajardo, da Università degli Studi Roma Tre, Italia, presenta en *Fraseología y paremiología en el habla argentina*, unha contribución aos estudos de fraseoloxía de Arxentina, un país onde as influencias das distintas linguas dos inmigrantes constitúen un fenómeno relevante aínda non suficientemente estudado. Fai a autora unha panorámica das achegas aos estudos fraseolóxicos nese país desde o século XIX ata o XXI, para establecer logo unha especie de clasificación de unidades

fraseolóxicas arxentinas segundo a súa orixe: aquelas que corresponden a *la lengua general*, as que responden a linguaxes especiais, as que teñen orixe histórica, as *compartidas con España* e aquelas outras que presentan variantes formais propias con respecto ao patrón fraseolóxico de orixe española. Logo dedica un capítulo ás paremias arxentinas e aos estudos paremiolóxicos en Arxentina; distingue unha tipoloxía en canto ás orixes: refráns de ámbito rural, coa presenza do indio, do lunfardo, quechua e de creación propiamente nacional. Ao final do traballo inclúe unha apéndice con varios centos de fraseoloxismos de uso frecuente en Arxentina. Igual que no seu momento apostamos por abri-lle a porta a futuros estudos sobre a presenza de galeguismos en Cuba, tamén agora vemos necesaria estudos rigorosos sobre galeguismos en Arxentina: así nolo fan pensar varios fraseoloxismos do apéndice que se documentan en Galicia (*A Seguro se lo llevaron preso/A seguro levan preso; Come harina y eructa pollo/Comer sardiña e arrotar pescada; Irse silbando bajito/(Irse) cantando baixiño; Nadie se muere en las vísperas/Ninguén morreu de véspera; Ya no se cocina al primer hervor/Non cocer no primeiro fervor* etc.).

Na seguinte entrega, *Desautomatización y manipulación de fraseologismos en la canción popular española actual*, Luis González García, da Universidade da Coruña, selecciona un corpus fraseolóxico tirado das letras de varios cantautores e grupos de música actual española (A. Cabrales, A. Calamaro, “Sr. Chinarro”, Q. González, J. Krahe, J. Sabina) e analiza os mecanismos de manipulación creativa que os diversos autores levaron a cabo no devandito corpus. O interese por este tipo de linguaxe está xustificado: ata o momento apenas fora obxecto de estudo e os destinatarios desta linguaxe son moitos e polo xeral, moi novos (son os que mañá reflexionarán sobre o idioma e garantirán a súa pervivencia). O profesor González García fai un resumo dos estudos sobre o concepto de desautomatización desde V. Shkolovsky en 1916, pasando por Zuloaga ata chegar a García-Page 2008 e logo establece unha selección de valores pragmáticos e estilísticos perseguidos coa manipulación das unidades fraseolóxicas, a súa tipoloxía e os procedementos formais utilizados: a diloxía, a amalgama ou fusión de dúas construcións, a substitución léxica, a manipulación sintáctica etc. Un mérito deste estudo é a pertinencia, a boa selección dos textos e dos exemplos fraseolóxicos; outro é que fai fincapé na interacción clave entre emisor e receptor: non habería posibilidade de éxito nin de toma de conciencia do xogo lingüístico sen a necesaria complicidade do autor co seu público. Un concepto novidoso, vinculable á función fática da linguaxe como unha forma máis de asegurar a nova concatenación de mensaxes lúdico-expresivas é o que González denomina de *tipo eco*: mágoa que —posiblemente— por unha cuestión de espazo quedase relegado a pé de páxina. Unha última observación que se pode facer toca ao sentido último deste tipo de recursos manipuladores de fraseoloxía: a función social, libertaria. A ruptura do clixé fraseolóxico equivale en certa medida á ruptura da convención social.

A continuación, Guilhermina Jorge, da Universidade de Lisboa, en *Fraseología, criatividade e tradução* outórgalle á fraseoloxía, como obxecto de estudo transdisciplinar e transcultural, un lugar privilexiado na área da tradución e na formación dos tradutores. Para esta autora a fraseoloxía ilustra a capacidade creativa da lingua e dá conta perfectamente

das potencialidades creadoras que permanecen á espera de seren activadas mediante procesos dicotómicos como construción/deconstrución, motivación/remotivación, fixación/desfixación etc. Exemplifica estes procesos a través da escolla de textos literarios de Mía Couto e analiza de forma rigorosa a súa *fraseología creativa* (FC) contrastando as formas *desconstruídas* coas Formas (fraseolóxicas)-padrón. A autora é consciente da importancia da tradución e de como as FC fan que o proceso tradutolóxico sexa aínda máis complexo. Confía —levada talvez dun exceso de idealismo— en que a capacidade creadora latente na desautomatización e transformación de frases feitas e estereotipos sirva na procura de novos valores humanos, sirva para a desaparición do colonialismo, do autoritarismo, do racismo...

Pola súa parte, María Jesús Leal Riol, da Hamline University, Estados Unidos, trata da presenza de voces africanas levadas a Porto Rico na época colonial no artigo *Se formó un bembé. La herencia africana en la fraseología puertorriqueña*. Estúdase o camiño percorrido polo español na illa, coa paulatina desaparición de voces taínas, a lenta hispanización de voces africanas, a achega de distintos indixenismos, afronegrismos, galicismos e anglicismos, xunto con creacións nadas das propias raíces, e a todo iso hai que sumarlle a situación actual de linguas en contacto entre o español portorriqueño e o inglés. Céntrase a autora logo no bozal, unha fala crioula afro-hispana falada polos escravos nados en África que deben comunicarse en español na nova realidade caribeña: ao desaparecer a escravitude, esta lingua *pidgin* tende a desaparecer. De aí a importancia deste tipo de estudos. En síntese, o bozal está presente nas letras de cancións, nas prácticas relixiosas e na poesía afro-negroide e constitúe en boa medida unha marca de identidade. O artigo complétase cun amplo listado de léxico de orixe africana usado no discurso en español da illa, así como cun rico repertorio fraseolóxico da mesma orixe. Refórzase, mediante estudos coma este, a identidade híbrida da sociedade actual de Porto Rico.

María Eugenia Olímpio de Oliveira Silva, da Universidade Federal da Bahia, reflexiona en *Una fraseología de los sentidos: el caso del olfato* sobre a fraseoloxía do olfacto, un campo tradicionalmente desatendido dentro da fraseoloxía dos sentidos ou da percepción. Analiza a autora os aspectos naturais e culturais relativos ao olfacto e repasa opinións non tan antigas segundo as cales é este, dentro dos sentidos, unha especie de irmán menor porque, entre outras razóns, *nombrar un olor es algo especialmente difícil y, por consiguiente, se tiende a expresar que una cosa huele a otra*. A apreciación non é xusta de todo: as cousas xeradoras de fraseoloxía olfactiva están fixadas; dicimos que os pés *huelen a queso* e non a vómito, por exemplo, ou dicimos que non ole precisamente *a rosas* e non *a caraveis* etc. A autora fai un estudo pormenorizado da linguaxe olfactiva e remata establecendo un corpus de fraseoloxía. Algunhas das conclusións que presenta son: os olores que máis se lexicalizan tenden a ser os negativos (ende ben, cumpriría talvez integrar no campo positivo frases como *oler a hierba recién cortada*, *oler a tierra mojada*, ao noso modo de ver cun grao importante de idiomaticidade), a linguaxe olfactiva é altamente sinestésica, uso recorrente á hora de xerar fraseoloxía do esquema verbo + preposición *a* + nome, a interacción entre este sentido e o do gusto etc. Este artigo consolida unha vía de investigación que debemos considerar aberta.

No derradeiro artigo, *Pautas para la adquisición de competencias productivas en la fraseodidáctica del FLE*, a profesora Mª Isabel González-Rey, da Universidade de Santiago de Compostela, presenta unha serie de pautas utilizadas na elaboración das actividades didácticas orientadas á adquisición das competencias fraseolóxicas receptivas e produtivas, tanto orais como escritas. Estas pautas forman parte do método *PHRASÉOTEXT* de fraseodidáctica do francés como segunda lingua (L2), e permiten elaborar uns tests enfocados tanto para o docente como para o discente. Estes tests, concibidos desde unha perspectiva, formal, semántica e pragmática, e desenvolvidos en tres etapas (test inicial, intermedio e avanzado), traballan tres aspectos concretos: a estrutura, o sentido e o uso das unidades fraseolóxicas (UF) francesas. A ambiciosa finalidade deste percorrido adquisitivo é un triplo dominio por parte do alumnado: da articulación, prosodia, expresividade xestual, fluidez e caudal fraseolóxicos; do uso adecuado e congruente das UF, chegando incluso á identificación das UF desautomatizadas e, en terceiro lugar, do plano discursivo, dominando ao final —tras comunicacións inicialmente guiadas— con soltura situacións de comunicación libres e complexas como pode ser a toma de palabra ante o público. Tras a lectura deste artigo dúas cousas nos quedan claras: unha, a elaboración dos tests é algo moi traballoso, xa que o grao de implicación de docente e discente debe ser moi alto; dúas, estamos de acordo coa doutora González-Rey, unha das voces máis autorizadas na didáctica de linguas estranxeiras a día de hoxe, con que este é un método óptimo para valorar a fraseoloxía como un fenómeno lingüístico con peso específico, cuxa aprendizaxe se demostra xa como inevitable na traxectoria dos profesionais implicados en lograr un nivel de mestría na adquisición dunha L2.

Referencias bibliográficas

- CORDE = Corpus Diacrónico del Español (<http://corpus.rae.es/cordenet.html>)
 CORPES = Corpus del Español del Siglo XXI (<https://apps2.rae.es/CORPES/view/inicioExterno.view>)
 CREA = Corpus de Referencia del Español Actual (<http://corpus.rae.es/creanet.html>)
 DAVIES = Corpus del Español: Web/Dialectos (<https://www.corpusdelespanol.org/web-dial/>)
 SECO, Manuel (dir.) (2018) *Diccionario fraseologico documentado del español actual*. Madrid: J De J.

Mª Rosario Soto Arias
 IESP 'Eusebio da Guarda'. A Coruña.
<https://orcid.org/0000-0002-2689-0828>

